

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ВІННИКОВ СЕРГІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 349.2 (477)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ
СУДДІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ**

12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення
(081 – Право)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків — 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
ЛУКАШ Сергій Станіславович
директор Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
МОСКАЛЕНКО Олена Вячеславівна
завідувачка кафедри цивільно-правових
дисциплін і трудового права імені професора
О.І. Процевського Харківського національного
педагогічного університету імені
Г.С. Сковороди

кандидат юридичних наук,
МЕЛЬНИК Валентин Володимирович,
керуючий партнер Адвокатського об'єднання
«Адвокатська компанія «Мельник і Квашин»

Захист відбудеться 30 вересня 2021 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 25 серпня 2021 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Євген ПОДОРОЖНІЙ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сьогодні в Україні відбувається одна із наймасштабніших судових реформ, результат якої поки що можна оцінити досить неоднозначно. Так, з одного боку, вона призвела до суттєвого підвищення рівня матеріального добробуту суддів, а з іншої сторони наразі відчуваються брак професійних суддів у садах першої та апеляційної інстанції. Вказане, в свою чергу, стало причиною того, що діючи судді вимушені працювати в умовах постійного фізичного та психологічного перевантаження. З огляду на це, важливим завданням законодавця є створити всі необхідні умови для того, щоб: а) зменшити відтік кадрів із судової системи України; та б) зберегти наявний кадровий склад. Зазначеного, на нашу думку, можна досягти шляхом створення дієвої та ефективної системи стимулювання праці суддів, яка дозволить не тільки підвищити добробут кожного судді та їх сімей, а й стане своєрідним превентивним заходом для попередження виникнення корупції в судовій системі. Разом із тим, стимулювання праці суддів, враховуючи особливості їх трудово-правового, є складним процесом, а його реалізація є фактично неможливою без належного нормативно-правового підґрунтя.

Варто відзначити, що окремі проблемні питання, пов'язані із стимулюванням праці суддів у своїх наукових працях розглядали: С.В. Венедіктов, О.Ф. Гіда, В.І. Гончаренко, С.І. Дерев'янка, В.С. Єгорова, Р.А. Калужний, О.В. Карпушова, А.М. Колот, О.Я. Лапка, І.Я. Лико, С.С. Лукаш, С.В. Мирошник, Л.В. Могілевський, І.В. Мосійчук, О.М. Обушенко, Т.О. Пікула, Є.Ю. Подорожній, П.В. Поліщук, Н.С. Слободяник, Л.М. Смолярова, Т. Л. Юзькова та багато інших. Разом із тим, необхідно відзначити, що в більшості наукових робіт, стимулювання праці суддів розглядалось поверхнево, або в розрізі вивчення більш широких питань.

Таким чином, відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених проблемі стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України, наявність ряду прогалин і недоліків у загальному та спеціальному трудовому законодавстві, яке закріплює правові засади здійснення відповідної діяльності, обумовлюють актуальність, своєчасність, а також теоретичну та практичну значимість піднятої у дисертаційній роботі проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Підготовлене дисертаційне дослідження узгоджується зі: Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка була затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 №5/2015; Стратегією розвитку

системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, схваленою Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. Роботу підготовлено у відповідності до Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років (Рішення Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 23 лютого 2016 р. (протокол № 2)).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та практики його застосування, з'ясувати сутність та особливості правового регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України, а також розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення норм загального та спеціального трудового законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети дисертаційної роботи вирішуються такі задачі:

- виокремити етапи становлення законодавства у сфері правового регулювання стимулювання праці суддів;
- з'ясувати правову природу, сутність та значення стимулювання праці суддів;
- окреслити принципи стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України;
- надати характеристику принципам єдності та диференціації правового регулювання стимулювання праці суддів;
- визначити та охарактеризувати форми та методи стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України;
- здійснити класифікацію видів стимулювання праці суддів в Україні;
- узагальнити зарубіжний досвід стимулювання праці суддів та опрацювати можливості його використання в Україні;
- з'ясувати шляхи вдосконалення організаційно-правових засад стимулювання праці суддів, як важливої умови реформування судової системи України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення стимулювання праці суддів в Україні.

Предметом дослідження є правове регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України.

Методи дослідження. Під час підготовки дисертаційного дослідження було використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання. Так, історико-правовий метод було використано

зادля того, щоб розглянути генезу законодавства у сфері правового регулювання стимулювання праці суддів (підрозділ 1.1). Логіко-семантичний та аналітичний методи було використано для того, щоб з'ясувати правову природу, сутність та значення стимулювання праці суддів (підрозділ 1.2). Для того, щоб окреслити принципи стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України (підрозділ 1.3); визначити та охарактеризувати форми та методи стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України (підрозділ 2.2); а також здійснити класифікацію видів стимулювання праці суддів в Україні (підрозділ 2.2) застосовувався структурно-логічний метод, а також метод класифікації. Метод документального аналізу було використано щоб надати характеристику принципу єдності та диференціації правового регулювання стимулювання праці суддів (підрозділ 2.2). Узагальнити зарубіжний досвід стимулювання праці суддів та опрацювати можливості його використання в Україні (підрозділ 3.1), а також з'ясувати шляхи вдосконалення організаційно-правових засад стимулювання праці суддів, як важливої умови реформування судової системи України (підрозділ 3.2) вдалось за допомогою методів моделювання та прогнозування.

Під час підготовки дисертаційного дослідження було використано напрацювання фахівців із галузі трудового права, теорії держави і права, психології соціології, філософії, тощо. Нормативно-правовою основою роботи є Конституція України, а також законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, положення яких визначають правові засади стимулювання праці суддів. Інформаційну й емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики стимулювання праці суддів. У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід роботи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є однією із перших спроб, на монографічному рівні, з'ясувати сутність, зміст та особливості правового регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України, а також розробити низку пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення норм чинного законодавства у цій сфері.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Насамперед у роботі:

вперше:

- здійснено історичну періодизацію становлення та розвитку системи правового регулювання стимулювання праці суддів, яку поділено на шість етапів 1) друга половина XIV ст. – 1864 рік; 2) з 1864 по 1917

роки; 3) з 1917 по 1922 роки; 4) Радянський період: з 1922 року по 1990 рік; 5) з 1991 по 2016 роки; 6) з 2016 року – до теперішнього часу;

- обґрунтовано, що в Україні на конституційному рівні слід закріпити, що винагорода і умови праці судді мають відповідати обсягу тих посадових обов'язків, які на них покладаються (досвід Польщі). Окрім того, запропоновано передбачити право Міністра юстиції за погодженням із Радою суддів України визначати коло та розмір доплат, залежно від специфіки та обсягу трудових функцій і повноважень судді;

- наголошено на необхідності запровадження періодичного професійного оцінювання суддів, що має проводитись органом суддівського самоврядування, при цьому таке оцінювання не суперечитиме суддівській незалежності, оскільки воно спрямоване на встановлення та підвищення рівня професійних і морально-ділових якостей судді, і не передбачає втручання у відправлення ним у правосуддя чи оцінку законності його судових рішень, яка здійснюється виключно судовими інстанціями вищого рівня у порядку відповідного судового перегляду;

удосконалено:

- обґрунтування наукової думки про те, що до підвидів нематеріального стимулювання суддів необхідно віднести: а) моральне стимулювання; б) організаційне стимулювання, яке полягає у створенні належних умов праці та грамотній організації трудового процесу; в) професійне стимулювання, що спрямовується на сферу професійних інтересів і потреб судді; г) соціальне стимулювання;

- класифікацію форм стимулювання праці суддів, які поділено на 1) форми позитивного спонукання суддів до належної трудової активності, які поділяються на: матеріальні та нематеріальні; 2) негативні форми стимулювання праці суддів, що виражаються у настанні несприятливих наслідків для суддів, які неналежним чином виконують свої трудові функції та відповідні їм обов'язки;

- обґрунтування необхідності створення служби психологічної підтримки суддів, оскільки робота судді пов'язана із значним розумовим та психічним навантаженням, що неабияк позначається на його (її) працездатності та внутрішній мотивації для подальшої трудової активності;

дістали подальшого розвитку:

- узагальнення переліку спеціальних принципів стимулювання праці суддів, до яких зокрема віднесено: принцип мотивування; принцип своєчасності; принцип відкритості та прозорості; принцип поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів; принцип економічної вигідності; принцип гарантованості винагороди;

- наукова думка про те, що основними проблемами у сфері стимулювання праці суддів є: відсутність системи аналізу мотивів, потреб та інтересів суддів у процесі праці; наявність необґрунтованих співвідношень в посадових окладах суддів місцевих судів та суддів апеляційних судів; відсутність у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» визначеного переліку видів морального стимулювання праці суддів; незадовільне організаційно-технічне забезпечення апарату суду та незадовільне фінансування діяльності співробітників апарату суду; скорочення соціальних пільг для суддів після проведення судової реформи у 2016 році;

- теза про те, що єдність та диференціація правового регулювання стимулювання праці суддів дозволяє не тільки забезпечити загальний рівень гарантій для суддів, як особливої категорії працівників, а й врахувати при цьому специфіку їх трудово-правового статусу, а також повноважень, які на них покладено у сфері справляння правосуддя;

- твердження про те, що існуючий на сьогодні в Україні режим стимулювання праці суддів має комплексний характер і орієнтований на їх спонукання та мотивування до належної праці як через вплив на сферу матеріально-економічних, так й інших інтересів даних працівників, не створюючи при цьому загроз для незалежності суддів, однак на практиці він не надто спонукає саме до активної самовідданої праці, а також до безперервного професійного зростання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення теоретичних і практичних проблем, пов’язаних із застосуванням заходів стимулювання по відношенню до суддів;

- правотворчості – як основа для вдосконалення норм чинного законодавства, положення якого визначають правові й організаційні стимулювання праці суддів;

- правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення окремих форм, методів і порядку застосування заходів стимулювання до суддів;

- навчальному процесі – під час підготовки підручників і науково-методичних матеріалів із дисципліни «Трудове право».

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ 14-15 листопад 2018 року); «Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень» (м. Київ, Україна, 09–10

лютого 2019 р.); «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 15–16 вересня 2020 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, та трьох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 207 сторінок. Список використаних джерел налічує 205 найменувань та розміщений на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовуються вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, грантами, визначаються об'єкт, предмет і методи дослідження, його мета та задачі, розкриваються наукова новизна отриманих результатів, теоретичне і практичне значення роботи, надаються відомості про апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади стимулювання праці суддів в Україні» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Історико-правовий аналіз становлення законодавства у сфері правового регулювання стимулювання праці суддів»* наголошується, що історія становлення судової системи України взагалі, та інституту стимулювання праці суддів зокрема, має глибокі історичні коріння, що обумовлює необхідність проведення історико-правового аналізу становлення законодавства у сфері правового регулювання стимулювання праці суддів.

Відзначається, що питання історії ставлення інституту стимулювання праці суддів не віднайшло глибокого теоретичного осмислення. Спираючись на аналіз наукових поглядів вчених виокремлено та проаналізовано такі етапи становлення та розвитку законодавства у сфері правового регулювання стимулювання праці суддів: 1) друга половина XIV ст. – 1864 рік 2) з 1864 по 1917 роки; 3) з 1917 по 1922 роки; 4) Радянський період: з 1922 року по 1990 рік; 5) з 1991 по 2016 роки; 6) з 2016 року до сьогодні.

Узагальнено, що законодавство у сфері стимулювання праці суддів в Україні пройшло досить тривалий час свого розвитку. Однак, говорити про те, що процес його становлення є завершеним ще зарано. Зазначене пояснюється тим, що судова система України, незважаючи

на низку реформаційних процесів, досі не відповідає вимогам і стандартам, які висуваються до неї світовою та європейською спільнотою.

У підрозділі 1.2. «Правова природа, сутність та значення стимулювання праці суддів» розкриваються загальнотеоретичні підходи щодо тлумачення поняття «стимул». Здійснено його розмежування із категорією мотив, на основі чого було відзначено, що стимули та мотиви є взаємозалежними категоріями, однак при цьому вони можуть існувати окремо одне від одного. «Стимул» являє собою певну перевагу, благо, а «мотив» - це внутрішнє прагнення особи до певного блага.

Запропоновано авторське визначення поняття стимулювання праці суддів, задля чого було здійснено комплексний аналіз наукових поглядів вчених із галузі трудового права стосовно загального змісту категорії «стимулювання праці». Узагальнено, що сутність стимулювання праці суддів виявляється у тому, що воно є: заохоченням до інтелектуального та професійного розвитку судді. Окрім того, стимулювання виступає спонуканням до покращення мотивації праці суддів, а також до повного використання свого інтелектуального потенціалу в процесі здійснення трудової діяльності.

Аналіз правозастосовної практики дав змогу констатувати, що стимулювання праці суддів має неабияке значення для формування їх внутрішньої мотивації до здійснення ними трудової діяльності. Тому для держави важливо постійно вдосконалювати механізми правового регулювання праці суддів та адаптувати законодавство у цій сфері до європейського рівня.

У підрозділі 1.3. «Принципи стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України» досліджуються загальнотеоретичний зміст поняття принцип. Особлива увага приділяється з'ясуванню сутності даної категорії з правової точки зору. Проведений аналіз дав змогу сформулювати авторське визначення поняття принципів стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України. Узагальнено, що принципам стимулювання праці суддів, як правовій категорії, притаманні такі характерні особливості: 1) принципи визначають основи нормативно-правового регулювання стимулювання праці суддів; 2) здійснюють важливий вплив на нормотворчу та правозастосовну діяльність; 3) забезпечують сингулярність правового регулювання стимулювання праці суддів; 4) принципи виступають важливим критерієм для створення системи дієвих та ефективних стимулів для забезпечення ефективної діяльності суддів.

Узагальнено наукові думки з приводу класифікації принципів трудового права взагалі та принципів стимулювання праці окремих категорій працівників, зокрема. Здійснено класифікацію принципів стимулювання праці суддів, які поділено на: 1) загальноправові (принцип верховенства права; принцип законності; принцип гласності; принципи справедливості та рівності); 2) спеціальні. Акцентовано увагу на важливості нормативно-правового закріплення окреслених принципів на законодавчому рівні.

Розділ 2 «Нормативно-правове регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Єдність та диференціація правового регулювання стимулювання праці суддів» акцентується увага на загальнотеоретичному змісті поняття «правове регулювання», на основі чого було встановлено, що в контексті представленої проблематики воно являє собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили норми яких спрямовано на упорядкування та регулювання правовідносин, які виникають в процесі стимулювання праці суддів.

Здійснюється аналіз наукових поглядів вчених стосовно сутності та змісту понять єдність та диференціація правового регулювання праці. Розкриваються положення ключових нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у відповідній сфері. Відзначено, що єдність правового регулювання праці забезпечуються положенням Кодексу законів про працю України, а диференціація: знаходить своє відображення, зокрема у: 1) законодавчих актах: Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про державні нагороди України», тощо; 2) підзаконних нормативно-правових актах, які уточнюють положення законодавчих актів; 3) локальних нормативно-правових актах, зокрема: Правилах внутрішнього трудового розпорядку у судах, тощо.

Узагальнено, що єдність та диференціація правового регулювання стимулювання праці суддів дозволяє забезпечити загальний рівень гарантій стимулювання праці суддів, однак при цьому врахувати всю специфіку їх трудово-правового статусу.

У підрозділі 2.2. «Форми та методи стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України» спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства було сформовано авторське визначення поняття форм стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України.

Наголошується, що у доктринальних та навчальних джерелах наводяться різні думки з приводу кола та змісту форм стимулювання праці, як в цілому, так і окремих категорій працівників. Однак форми стимулювання праці саме суддів практично не отримали свого висвітлення. Не дає однозначної відповіді на це питання і законодавство, яким регулюється правовий статус суддів, а також організація та функціонування системи судочинства в Україні.

Спираючись на норми чинного законодавства про працю, про статус суддів і судоустрій, враховуючи акти Державної судової адміністрації та органів суддівського врядування, а також існуючі дослідницькі думки і пропозиції з цього приводу, виокремлено наступні групи форм стимулювання праці суддів: 1) позитивне стимулювання, яке реалізується через форми матеріального та нематеріального стимулювання; 2) негативне стимулювання, яке полягає у настанні несприятливих наслідків для суддів, які неналежним чином виконують свої трудові функції та відповідні їм обов'язки.

Відзначено, що форми стимулювання праці суддів, в умовах реформування судової системи України, тісно пов'язані із методами, які являють собою сукупність інструментів та засобів, які використовуються для того, щоб забезпечити практичну реалізацію відповідних форм. Методи стимулювання праці суддів поділено за такими критеріями: 1) залежно від характеру впливу; 2) залежно від того, на які інтереси та потреби суді вони спрямовані; 3) залежно від вираження матеріальної складової.

Узагальнено, що форми та методи стимулювання є важливими елементами організаційно-правового механізму стимулювання праці суддів, характеризують його вигляд, спосіб організації (устрою) та спосіб (способи) функціонування. Залежно від поєднання тих чи інших форм і методів встановлюється певний режим стимулювання праці. Існуючий на сьогодні в Україні режим стимулювання праці суддів має комплексний характер і орієнтований на їх спонукання та мотивування до належної праці як через вплив на сферу матеріально-економічних, так й інших інтересів суддів, не створюючи при цьому загроз для незалежності суддів.

У підрозділі 2.3. «Види стимулювання праці суддів в Україні» перш за все наголошується, що удосконалення та розвиток механізму стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України потребують уточнення різновидів даного стимулювання.

Узагальнено наукові думки з приводу класифікації видів стимулювання праці всіх категорій працівників взагалі, та суддів

зокрема. Наголошено, що існує досить багато підходів до видового розподілу заходів стимулювання, мотивації праці, що обумовлено різноманіттям критеріїв, які покладаються в основу класифікації. Однак ключовими (або основними) різновидами стимулювання праці, більшість дослідників, як правило, визнає матеріальні та моральні, а також адміністративні заходи спонукання, мотивації до належної трудової діяльності.

Запропоновано авторське бачення щодо класифікації видів стимулювання праці суддів в Україні за такими критеріями: 1) залежно від тих потреб і запитів судді, на задоволення яких спрямовано заходи стимулювання (тобто від сфери впливу стимулювання): матеріальні та нематеріальні; 2) залежно від форми: позитивне та негативне стимулювання. Надано змістовну характеристику кожному із виділених видів стимулювання праці суддів в Україні.

Наголошено, що наведена вище класифікація не має виключного характеру і може бути доповнена іншими різновидами стимулів праці зазначених суб'єктів, залежно від обраного критерію групування (наприклад, джерело стимулювання (внутрішнє та зовнішнє) та/або метод впливу (переконання та примус)). Наголошено, що наявність декількох різновидів стимулювання праці суддів дозволяє більш комплексно та гнучко підходити до питання мотивації суддів до належної трудової активності.

Розділ 3 «Напрямки вдосконалення правового регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі «Зарубіжний досвід стимулювання праці суддів та можливості його використання в Україні» вказується, що важливість та складність питання вдосконалення та розвитку стимулювання праці суддів обумовлює доцільність проведення дослідження організації і функціонування механізмів зазначеного стимулювання у зарубіжних державах. Корисність даного кроку також визначається й тим, що Україна є активним учасником міжнародної взаємодії та євроінтеграційних процесів.

Аналіз польського законодавства, що регулює працю суддів, і яке у багатьох аспектах, як наголошується Венеціанською комісією, є позитивним прикладом того, яким чином слід реформувати судову систему надав підстави стверджувати, що відповідне українське законодавство, має як слабкі моменти порівняно із першим, так і переваги. В якості позитивних аспектів врегулювання польським законодавством засобів стимулювання праці суддів відмічено те, що у польській Конституції закріплено, що винагорода і умови праці судді

мають відповідати обсягу тих посадових обов'язків, які на них покладаються. В Конституції України такої норми немає.

З'ясовано, що механізм стимулювання праці суддів у Латвійській Республіці у багатьох аспектах, як матеріальних так і нематеріальних, схожий із тим, що існує в Україні. Окрему увагу звернено на періодичне професійне оцінювання суддів, що проводиться органом суддівського самоврядування. Відмічено, що на перший погляд, даний захід може бути розцінений як посягання на суддівську незалежність. Однак, таке оцінювання: по-перше, не перериває суддівських повноважень, а по-друге, воно спрямоване на встановлення та підвищення рівня професійних і морально-ділових якостей судді і не передбачає втручання у відправлення ним правосуддя чи оцінку законності його судових рішень, яка здійснюється виключно судовими інстанціями вищого рівня у порядку відповідного судового перегляду.

Доведено, що досвід Грузії свідчить про те, що збільшення заробітної плати суддів, забезпечення їх надійного правого та соціального захисту, а також ефективний механізм дисциплінарної відповідальності є надзвичайно важливими інструментами зміцнення дисципліни праці суддів та мотивації їх до дотримання суддівської етики, підвищення професіоналізму та особистої відповідальності.

Сформовано авторське бачення щодо можливості імплементації відповідного позитивного досвіду стимулювання праці суддів у вітчизняну правову систему.

У підрозділі «Шляхи вдосконалення організаційно-правових засад стимулювання праці суддів, як важлива умова реформування судової системи України» здійснюється аналіз низки державних стратегій та програм, в яких розглядалось питання реформування системи судоустрою нашої країни. Відзначено, що законодавець досить фрагментарно підійшов до розв'язання проблем стимулювання праці суддів.

Узагальнено наукові думки вчених, які вивчали проблему стимулювання праці судді. Проведений аналіз дав можливість виокремити ключові шляхи вдосконалення організаційно-правових засад стимулювання праці суддів, як важливої умови реформування судової системи України.

Обґрунтовано необхідність переглянути порядок надання відпусток суддям. А саме відмовитися від надання додаткової оплачуваної відпустки тривалістю 15 суддям, які мають стаж понад 10 років. Натомість закріпити у законі, що суддя який має стаж роботи у суді 20 і більше років має право на додаткову оплачувану відпустку

тривалістю не більше 15 днів. До набуття суддею такого стажу додаткова відпустка йому надається у наступному порядку: за 5 років стажу – 2 дні; за 10 років стажу – 3 дні; за 15 років стажу – 5 днів і за 20 та більше років стажу – 15 днів.

Відмічено, що слід по-іншому підійти до питання доплати судді за наявність у нього наукового ступеня. Підтримано ідею про те, що наукова діяльність суддів повинна активно підтримуватися, адже вона забезпечує зв'язок науки, зокрема правової, із практичною сферою.

З метою додаткового стимулювання праці суддів запропоновано передбачити доплати за результатами проведення їх регулярного оцінювання. Однак дані доплати мають бути незначними (скажімо від 3 до 10% від посадового окладу), для того щоб суттєво не впливати на матеріальний стан суддів, однак спонукати їх до більш якісної, відповідальної та відданої праці.

Констатовано, що важливим фактором підвищення якості та ефективності праці суддів є забезпечення його (її) належної психологічної підтримки. Адже робота судді пов'язана із значним розумовим та психічним навантаженням, що неабияк позначається на його (її) працездатності та внутрішній мотивації для подальшої трудової активності.

ВИСНОВКИ

У висновках до дисертаційної роботи здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність, зміст та особливості правового регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України, а також, спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід розробити відповідні пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення загального та спеціального трудового законодавства у цій сфері. Зокрема, в роботі:

1. Обґрунтовано, що історію становлення та розвитку законодавства у сфері правового регулювання стимулювання праці суддів найбільш доцільно поділити на наступні етапи:

- перший етап (друга половина XIV ст. – 1864 рік). Відбувається формування судової системи, здійснюються перші кроки відмежування судової гілки влади від адміністративної. Стимулювання праці суддів носило особистісний характер та залежало виключно від волі правителя;

- другий етап (1864-1917 роки). Характеризувався утворенням чіткої самостійної інстанційної судової системи. Серед здобутків

судової реформи того часу стало встановлення гарантій незалежності діяльності суддів, визначення чітких вимог добору кандидатів на посаду судді, забезпечення належної матеріальної винагороди за виконання покладених на суддю обов'язків, встановлення додаткової системи стимулів щодо їх підвищення на посаді.

- третій етап (1917-1922 роки). Відбувається активне реформування судової системи в Україні, здійснюються активні кроки у напрямку підвищення незалежності суддів, підвищення рівня їх матеріального стимулювання;

- четвертий етап (1922-1990 роки). Характеризується постійними змінами у правовому статусі суддів, адже судді у радянські часи здебільшого були інструментом політичних репресій та ідеології. Наприкінці даного етапу було сформовано законодавчі засади для матеріального та морального стимулювання суддів.

- п'ятий етап (1991-2016 роки). Відбувається стрімкий розвиток законодавства у сфері правового регулювання стимулювання праці суддів. Останні отримали законодавчо закріплені гарантії своєї діяльності та незалежності, матеріального, соціального та організаційно-технічного забезпечення.

- шостий етап (2016 по теперішній час). Характеризується проведенням найбільшої судової реформи за всю історію незалежної України, яка поетапно підвищила матеріальне забезпечення діяльності суддів.

2. Під стимулюванням праці суддів запропоновано розуміти визначену нормами загального та спеціального трудового законодавства систему моральних та матеріальних стимулів, застосування яких покликано забезпечити та підвищити ефективність та якість діяльності суддів, що в свою чергу позитивно впливає на стан дотримання режиму законності та правопорядку в державі. Узагальнено, що сутність стимулювання праці суддів виявляється у наступному: по-перше, це стимулювання ефективних показників праці суддів; по-друге, це заохочення до інтелектуального та професійного розвитку судді; по-третє, це спонукання до покращення мотивації праці суддів; по-четверте, це спонукання судді до повного використання свого інтелектуального потенціалу в процесі роботи. Доведено, що стимулювання праці суддів має неабияке значення для формування їх внутрішньої мотивації до виконання посадових обов'язків. Саме тому для держави важливо постійно вдосконалювати механізми правового регулювання праці суддів та адаптувати законодавство у цій сфері до європейського рівня.

3. З'ясовано, що під принципами стимулювання праці суддів слід розуміти певні ідеї, базові положення, які формують засади нормативного регулювання у цій сфері та створюють ефективний механізм впливу правових стимулів на працю суддів. Здійснено класифікацію принципів стимулювання праці суддів, які поділено на: 1) загальноправові (принцип верховенства права; законності; гласності; справедливості та рівності); 2) спеціальні (принципи: мотивування; своєчасності; поєднання матеріальних та нематеріальних стимулів; принцип вигідності; принцип гарантованості винагороди).

4. Встановлено, що єдність правового регулювання виявляється у єдиному підході до врегулювання будь-яких правовідносин незалежно від їх суб'єктного складу та різновиду. Відзначено, що єдність правового регулювання стимулювання праці суддів забезпечується такими правовими засобами, як-то: встановлення у законодавстві загальних умов стимулювання праці за успішне та сумлінне виконання своїх обов'язків; встановлення основних видів заохочень за сумлінну працю; закріплення основних видів матеріального стимулювання праці; закріплення основних видів нематеріального заохочення.

Підкреслено, що диференціація стимулювання праці суддів знаходить своє відображення, зокрема: 1) у Законах України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державні нагороди України», тощо; 2) у підзаконних нормативно-правових актах, які уточнюють положення законодавчих актів; 3) локальних правових актах, зокрема: Правилах внутрішнього трудового розпорядку у судах. Наголошено, що саме диференціація дозволяє врахувати особливості трудово-правового статусу суддів при обранні виду стимулів, а також при практичній їх реалізації.

5. Доведено, що форми стимулювання праці суддів слід тлумачити як зовнішнє вираження тих заходів і процедур, що застосовуються з метою забезпечення високого рівня особистої відповідальності, якості та ефективності під час здійснення суддями своїх професійних завдань та функцій. Вивчення форм, тобто зовнішнього вираження, об'єктивації стимулювання праці суддів дозволяє отримати більш широке розуміння того, яким чином побудовано (організовано) механізм даного стимулювання та, у який спосіб його функціонування проявляється у практичній площині. До відповідних форм віднесено: 1) Форми позитивного спонукання суддів до належної трудової активності, які поділяються на: матеріальні та нематеріальні; 2) Негативні форми стимулювання праці суддів, що виражаються не у відзначенні та (або) винагородженні сумлінної,

високопрофесійної й самовідданої праці, а навпаки – у настанні несприятливих наслідків для суддів, які неналежним чином виконують свої трудові функції та відповідні їм обов'язки.

Констатовано, що методи стимулювання праці суддів – це ті прийоми та способи, за допомогою яких здійснюються вплив на трудову активність та дисципліну суддів. До вказаних методів віднесено наступні: 1) залежно від характеру впливу – переконання та примус; 2) залежно від того, на які інтереси та потреби суді вони спрямовані – економічні (прямі та непрямі) та неекономічні; 3) залежно від вираження матеріальної складової – грошові та негрошові.

6. Обґрунтовано, що види стимулювання праці суддів доцільно поділяти: 1) залежно від тих потреб і запитів судді, на задоволення яких спрямовано заходи стимулювання (тобто від сфери впливу стимулювання): а) матеріальне; та б) нематеріальне стимулювання (моральне стимулювання; організаційне стимулювання; професійне стимулювання; соціальне стимулювання); 2) залежно від форми виокремлено (позитивне та негативне стимулювання).

7. До можливих напрямків використання зарубіжного досвіду стимулювання праці суддів в українських реаліях віднесено наступне:

- по-перше, запропоновано на Конституційному рівні закріпити, що винагорода і умови праці судді мають відповідати обсягу тих посадових обов'язків, які на них покладаються (досвід Польщі). Окрім того, слід передбачити право Міністра юстиції за погодженням із Радою суддів України визначати коло та розмір доплат, залежно від специфіки та обсягу трудових функцій і повноважень судді;

- по-друге, запровадити періодичне професійне оцінювання суддів, що проводиться органом суддівського самоврядування (досвід Литви). На перший погляд даний захід може бути розцінений як посягання на суддівську незалежність, однак воно: по-перше, не перериває суддівських повноважень; а по-друге, спрямоване на встановлення та підвищення рівня професійних і морально-ділових якостей судді і не передбачає втручання у відправлення ним правосуддя чи оцінку законності його судових рішень, яка здійснюється виключно судовими інстанціями вищого рівня у порядку відповідного судового перегляду;

- по-третє, слід запровадити поряд із дисциплінарними стягненнями, заходи дисциплінарного впливу, які дозволяють більш гнучко та індивідуально підходити до вирішення кожного окремого питання про дисциплінарну відповідальність суддів і більш широко

застосовувати інститут відповідальності як форму спонукання до належної праці (досвід Грузії);

8. До ключових шляхів вдосконалення організаційно-правових засад стимулювання праці суддів, як важливої умови реформування судової системи України, віднесено:

- слід переглянути порядок надання відпусток суддям. А саме відмовитися від надання додаткової оплачуваної відпустки тривалістю 15 днів суддям, які мають стаж понад 10 років. Натомість закріпити у законі, що суддя який має стаж роботи у суді 20 і більше років має право на додаткову оплачувану відпустку тривалістю не більше 15 днів. До набуття суддею такого стажу додаткова відпустка йому надається у наступному порядку: за 5 років стажу – 2 дні; за 10 років стажу – 5 днів; за 15 років стажу – 10 днів і за 20 та більше років стажу – 15 днів;

- необхідно переглянути питання доплати судді за наявність у нього наукового ступеня. Запропоновано не тільки встановити надбавки за науковий ступінь (ступінь доктора філософії), а й скористатися досвідом деяких зарубіжних країни (наприклад, Польщі) і заохочувати суддів до поєднання практичної і наукової роботи через надання певних пільг в робочому часі. Наприклад встановити скорочений робочий день, без втрати заробітку, для суддів які мають науковий ступні та займаються науковою, науково-дослідною, викладацькою роботою у відповідних закладах вищої освіти чи науково-дослідних установах;

- з метою стимулювання праці суддів слід передбачити доплати за результатами проведення їх регулярного оцінювання. Однак дані доплати мають бути незначними (скажімо від 3 до 10% від посадового окладу), для того щоб суттєво не впливати на матеріальний стан суддів, однак спонукати їх до більш якісної, відповідальної та відданої праці. При цьому під час визначення розміру зазначеної стимулюючої виплати в якості окремого фактору мають враховуватися означені наукові досягнення судді;

- слід створити кабінети психологічної підтримки або психологічного розвантаження у судах, що має сприяти відновленню його працівниками, зокрема суддями, своєї працездатності, зняття надмірного емоційного та розумового напруження, підтриманню їх морально-психологічного стану у нормі.

Статті в наукових фахових виданнях:

1.Вінніков С. До обґрунтування необхідності вивчення європейського досвіду стимулювання праці суддів. *KELM*. 2020. № 3-2. С. 143-148 (Республіка Польща)

2.Вінніков С.В. Вдосконалення організаційно-правових засад стимулювання праці суддів, як важлива умова реформування судової системи України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 4. С. 267-271.

3.Вінніков С.В. Досвід Польщі щодо правового регулювання стимулювання праці суддів та можливості його використання в Україні. *Юридична наука*. 2019. №11. С. 181-185.

4.Вінніков С.В. До проблеми визначення видів стимулювання праці суддів. *Юридична наука*. 2020. №3. С. 207-211.

5.Вінніков С.В. До характеристики форм та методів стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України. *Юридична наука*. 2020. №4. С. 233-237.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6.Вінніков С.В. Досвід Латвійської Республіки щодо стимулювання праці суддів. Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2018 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 22-24.

7.Вінніков С.В. До проблеми запровадження досвіду Грузії щодо стимулювання праці суддів в Україні. Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 09–10 лютого 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 27–29.

8.Вінніков С.В. Теоретико-правова характеристика методів стимулювання праці суддів. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 15–16 вересня 2020 р. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 51–54.

АНОТАЦІЯ

Вінніков С.В. Правове регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» (081 – Право). – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі правового регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України. У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та наведено нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність та особливості правового регулювання стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України, а також з урахуванням позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду розробити відповідні пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення законодавства у цій сфері.

Проводиться історико-правовий аналіз становлення законодавства у сфері правового регулювання стимулювання праці суддів. Встановлюється правова природа, сутність та значення стимулювання праці суддів. Окреслюються принципи стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України. Надається характеристика єдності та диференціації правового регулювання стимулювання праці суддів. Визначаються форми та методи стимулювання праці суддів в умовах реформування судової системи України. Здійснюється класифікація видів стимулювання праці суддів в Україні. Узагальнюється зарубіжний досвід стимулювання праці суддів та опрацювати можливості його використання в Україні. З'ясовуються шляхи вдосконалення організаційно-правових засад стимулювання праці суддів, як важливої умови реформування судової системи України.

Ключові слова: історико-правовий аналіз, трудове законодавство, стимулювання, праця, судді, принципи, реформування, судова система, єдність, диференціація, правове регулювання, форми, методи, зарубіжний досвід, вдосконалення, організаційно-правові засади.

АННОТАЦИЯ

Винников С.В. Правовое регулирование стимулирования труда судей в условиях реформирования судебной системы Украины. - *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 «Трудовое право; право социального обеспечения» (081 - право). - Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2021.

Диссертационное исследование посвящено проблеме правового регулирования стимулирования труда судей в условиях реформирования судебной системы Украины. В диссертационной работе осуществлено теоретическое обобщение и приведено новое решение научной задачи, которая заключается в том, чтобы выяснить сущность и особенности правового регулирования стимулирования труда судей в условиях реформирования судебной системы Украины, а также с учетом положительного отечественного и зарубежного опыта разработать соответствующие предложения и рекомендации, направленные на совершенствование законодательства в этой сфере.

Проводится историко-правовой анализ становления законодательства в сфере правового регулирования стимулирования труда судей. Устанавливается правовая природа, сущность и значение стимулирования труда судей. Определяются принципы стимулирования труда судей в условиях реформирования судебной системы Украины. Дается характеристика единства и дифференциации правового регулирования стимулирования труда судей. Определяются формы и методы стимулирования труда судей в условиях реформирования судебной системы Украины. Осуществляется классификация видов стимулирования труда судей в Украине. Обобщается зарубежный опыт стимулирования труда судей и прорабатываются возможности его использования в Украине. Выясняются пути совершенствования организационно-правовых основ стимулирования труда судей, как важного условия реформирования судебной системы Украины.

Ключевые слова: историко-правовой анализ, трудовое законодательство, стимулирование, труд, судьи, принципы, реформирования, судебная система, единство, дифференциация, правовое регулирование, формы, методы, зарубежный опыт, совершенствование организационно-правовые основы.

SUMMARY

Vinnikov S.V. Legal regulation of stimulation of judges' work in the context of reformation of the Ukrainian judicial system. - *Qualifying research work printed as a manuscript.*

Thesis for a Candidate Degree in Legal Sciences on a specialty 12.00.05 – «Labor Law; Social Security Law» (081-Law). – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2021.

The thesis research is devoted to the problem of legal regulation of stimulation of judges' work in the context of reformation of the Ukrainian judicial system. Theoretical generalization and a new scientific task solution, which is to define the nature and features of legal regulation of stimulation of judges' work in the context of reformation of the Ukrainian judicial system, have been shown in the thesis, as well as to develop relevant offers and recommendations, aimed at improvement of legislation in this area, taking into account positive native and foreign experience.

A historical and legal analysis of the development of legislation in the area of legal regulation of stimulation of judges' work has been conducted. The legal nature, essence and importance of stimulation of judges' work have been found. The principles of stimulation of judges' work in the context of reformation of the Ukrainian judicial system have been defined. The unity and differentiation of legal regulation of stimulation of judges' work have been characterized. The forms and methods of stimulation of judges' work in the context of reformation of the Ukrainian judicial system have been identified. Types of stimulation of judges' work in Ukraine have been classified. Foreign experience in stimulation of judges' work has been summarized and possibilities for its use in Ukraine have been explored. Opportunities for improvement of organizational and legal frameworks for stimulation of judges' work have been found as an important condition for reformation of the Ukrainian judicial system.

Keywords: historical and legal analysis, labor legislation, stimulation, work, judges, principles, reformation, judicial system, unity, differentiation, legal regulation, forms, methods, foreign experience, improvement, organizational and legal frameworks.